

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

“Iqtisodiyotda axborot tizimlari” fakulteti
“Pedagogik mahorat” fanidan

REFERATI

**MAVZU: PROFESSIOGRAFIYA TO`G'RISIDA
UMUMIY TUSHUNCHА**

**Bajardi: Ortiqov.R.
Tekshirdi: Begmatov D.**

Toshkent 2016

PROFESSIOGRAFIYA TO`G`RISIDA UMUMIY TUSHUNCHА...

1. Professiografiyaning psixologik asoslari

Professiografiya deganda kasblar va ularning bir - biridan farqlanuvchi ixtisoslar tomonidan inson oddiga qo`yiladigan talablarni bayon qilish majmuasi tushuniladi.

Kasb-kor (hunar) oddiga qo`yiladigan talablarni asoslash va ularni bayon qilish o`ziga xos xususiyatga ega bo`lib, umumiy hamda xususiy jabhalarni o`zida aks ettiradi.

1. Kasb va uni ixtisosliklarining psixologik tavsifi.
 2. Kasb-korning (hunarning) mamlakat iqtisodiyoti uchun ahamiyati.
 3. Kasb va ixtisoslikning ijtimoiy tavsifi.
 4. Kasbning ijtimoiy psixologik ahamiyati va tavsifi: yoshlarda uning ijtimoiy mavqeい (nufuzi), jamoaning o`ziga xos xususiyatlari, vertikal va torizontal bo`yicha shaxslararo munosabatlarning xususiyatlari.
 5. Kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli egallash uchun zarur bilimlar va ko`nikmalar ko`laming pedagogik tavsifi (maxsus mezonlar orqali kasbiy mahorat aniqlanadi).
 6. Pedagogik jarayonni takomillashtirish yuzasidan takliflar, tayyorgarlik muddatlari, tadbir - choralarning umumiyligi tavsifi.
 7. Mehnat sharoitining gigienik tavsifnomasi.
 8. Kasb bo`yicha mehnat qilishga tibbiy jihatdan ta`qiqlanuvchi omillar izchilligi.
 9. Kasbga psixologik nomutanosiblik, yoki kasbiy yaroqsizlik.
 10. O`zini o`zi faollashtirish va identifikatsiyalash.
- Kasbning inson oldiga qo`yadigan talablari majmuasi psixologik, ijtimoiy, iqtisodiy, texnikaviy va pedagogik jabhalarni qamrab oladi. Kasb va ixtisos asoslarini egalovchi yoshlar shu fanlarning barcha talabalariga moslashishi orqali mutaxassislik layoqatini rivojlantira boradi.
- Kasb tanlashga yo`naltirish davlatning tadbir - choralari tizimidan iborat bo`lib inson tomonidan tanlanadi, o`z hayot yo`lining ilmiy asoslanganligini ta`minlashga xizmat qiladi, u turmushda o`z o`rnini aniqlaydi va quyidagi shakllarda amalga oshiriladi;
- 1) muktabda kasbiy ma'lumotlar berish;
 - 2) kasb - hunar maorifi bilan shug'ullanish;
 - 3) radio, televidenie, kino, matbuoda tashviqot qilish;
 - 4) kasb yuzasidan maslahatlar;
 - 5) kasbga saralash (qobiliyatiga binoan);
 - 6) kasbga moslashish (adaptatsiyalash).

Mazkur sohada psixologik izlanishlar olib borgan K.K.Platonov muayyan sxema ishlab chiqqan bo`lib, u «Kasb tanlashga yo`naltirish uchburchagi» deb nomlanib o`zining ixchamligi bilan boshqalardan ajralib turadi. Xuddi shu bois kasb tanlashga yo`llashda, reorientatsiyalashda undan unumli foydalanish mumkin.

Kasb tanlashga yo`naltirish uchburchagining muhim bir tomoni - bu har xil kasb -

hunar egasiga nisbatan qo`yiladigan talablar yuzasidan muayyan bilimning mavjudligidir. Uning ikkinchi bir xususiyatli tomoni shuki, u yoki bu mutaxassislikka nisbatan jamiyat (viloyat, shahar, tuman)ning mehnat imkoniyatiga ehtiyoji bo`yicha bilimlar mujassamlashganligidir. YAna bir o`ziga xos tomoni shundan iboratki, kasbga yo`naltiruvchining qunti, qobiliyati, shaxsiy xususiyatlari bo`yicha bilimlar umumlashtirilgan bo`lib kasbga tanlashga oid barcha jihatlar majmua holiga keltirilgandir. Kasb tanlashga yo`naltirish uchburchagi shaxsning qiziqishi, mayli, xohishi, o`zini o`zi baholashi, nufuzi kabilarga oid materiallarni o`zida mujassamlashtiradi.

E.A.Klimov qarashlariga binoan professigramma bu:

- 1) sensor kanallarni yuklamalash, ustivor signallarning turlari faoliyat jarayonidagi axborotlar ko`lami va umumiylar xususiyati (ko`rish, eshitish va boshqalar);
- 2) axborotlarni saqlash va qayta ishlash bilan bog'liq aqliy faoliyatning xususiyati;
- 3) xotira, tafakkur va nutqning qatnashuvi ayrim harakatlarning tavsifi;
- 4) ishda, mehnat faoliyatida asab – psixologik zo`riqish, tanglikning mavjudligi;
- 5) diqqatni boshqarish zarurati;
- 6) ishda muvaffaqiyatga elituvchi shaxs sifatlari, fazilatlari;
- 7) mehnat faoliyati tuzilishini tavsiflovchi integral psixofiziologik ko`rsatkichlar.

Bizningcha, yuqorida mulohazalardan tashqari professiogramma oldiga quyidagi talablarni qo`yish maqsadga muvofiq.

1. Ishning qanday nomlanishi va uning nimalardan tuzilishi (ishning nomi, mutaxassislik, kasb - hunar, lavozim, ishchi o`rni imkoniyati, mehnatning turdosh xususiyatlari va uning muhim tavsiflarining bayoni).
2. Ishning maqsadi, samaradorligi xususida ma'lumotlar.
3. Mehnat quroli sifatida nimalar qo`llanilishi.
4. Mehnat predmetining tarkiblari va ularning o`ziga xos jahhalari.
5. Mehnat faoliyati qaysi usullar yordami bilan bajarilishi.
6. Nimalarning negizida ish (mehnat, faoliyat amalga oshirilishi).
7. Mehnat mahsullarini baholash mezonlari.
8. Ishning qanday ixtisoslik talab qilishi xususiyatlari.
9. Ish qanday vositalar yordami bilan bajarilish imkoniyati va uning motivirovkasi.
10. Ishni bajarilishining sharti va sharoitlari.
11. Mehnatni (faoliyatni) tashkil qilish shakllari.
12. Mehnatning kooperatsiyasi (Kim?, Nima?, Kim bilan hamkorlikda?).
13. Mehnatning jadalligi (intensivligi) to`g'risida ma'lumotlar.
14. Mehnat faoliyatida mas'uliyatning va xavf - xatarning qaysi daqiqalari (holatlari) uchrashi.
15. Mehnat uning sub'ektiga qanday foyda, naf keltirishi (ish haqi, mukofot, ma'naviy ozuqa, imtiyoz, ijtimoiy moyillik, altruizm xislati, maqtov, jamoatchilik bahosi va boshqalar).
16. Ish yoki faoliyatning o`ziga xos xususiyatlariga ko`ra qanday talablarga va cheklanishlarga ega ekanligi.

5.2. Kasb tanlashning umumiy masalalari

Kasb – hunar to`g’risida har xil munosabatlar hosil bo`lishining asosiy sabablardan biri – bu maktab o`quvchilarida kasb tanlash jarayonida turli xil motivlarning namoyon bo`lishidir. Motivlar o`rtasidagi kurash ularning u yoki bu qarorga kelishlariga sabab bo`ladi. Bizningcha, voqelikka ongli munosabatda bo`lish ob’ektiv va qatluy qarorni keltirib chiqaradi.

V.A.Krutetskiy o`sipinlarda uchrashi mumkin motivlardan quyidagilarni alohida ta’kidlab o`tadi: 1) biror o`quv faniga nisbatan o`sipinning qiziqishi, 2) vatanga foyda keltirish istagi (o`zlarining individual -psixologik xususiyatini va qobiliyalarini hisobga olgan holda), 3) shaxsiy qobiliyatini ro`kach qilib ko`rsatish, 4) oilaviy an’analarga rioya qilishi (vorislik), 5) do`stlari va o`rtoqlaridan o`rnak olganligi, 6) ish joyining va o`quv yurtining uyga yaqinligi, 7) moddiy ta’minlanganlik, 8) o`quv yurti ko`rinishining chiroylligi yoki unga joylashishning osonligi singari motivlardir.

Bundan tashqari, yoshlarda boshqa turdag'i motivlar ham mavjud bo`ladi. Ular qatoriga shaxsning biror kasbga, fanga moyilligi, o`z oldiga qo`ygan maqsadi, unga intilishi, qunti, kasb to`g’risidagi ma’lumoti, uning sihat - salomatligi, asab tizimining xususiyati va temperamentining xususiyatlari kabi motivlarni sanab o`tish mumkin. Biroq motivlarning boshqa xillari ham uchraydi. Lekin holatning o`zgarishiga qarab ulardan unisi yoki bunisi bosh maqsadga aylanib turadi. Mazkur holatni tadqiq etgan yirik psixolog E.A.Klimov o`sipinlar kasb tanlash kezida; birinchidan, biror kasbning «nufuzli ekanligiga» baho borishdagi dogmalarga asoslanish, ikkinchidan, kasbga uzoq va noaniq tasavvurga binoan baho berish, uchinchidan, biror kasb egasi bo`lmish kishiga nisbatan ijobiy yoki salbiy munosabatda bo`lishni tegishli kasbga ko`chirish, to`rtinchidan, kasbning oddiy kundalik tomonini nazar - pisand qilmasdan, uning tashqi tomoniga, sirtiga mahliyo bo`lish, beshinchidan, o`rtoqlarining ta’siri ostida «kompaniya uchun» kasb tanlash kabi xatoliklarga duch kelishi mumkinligini ta’kidlab o`tadi.

O`sipinlar kasb tanlash to`g’risida yaqqol tasavvuriga ega bo`limganliklari boisidan ko`proq xatoga yo`l qo`yadilar. Tanlangan yoki tanlanishi zarur bo`lgan kasb undan qanday shaxs fazilatlarining talab qilishini tushunib etmaydilar. Ular o`z layoqatlarini oqilona baholashga qurbi etmaganligi uchun u yoki bu kasbni egallaganda qanday tezlikda va aniqlikda harakat qilishligini, sezish va idrok qilish xususiyatlarini, asab tizimining muvofiqlashishi mumkinligini bilmaydilar. SHuning uchun yuqorida bayon qilib o’tilgan hatolarga yo`l qo`yadilar. Biroq hozirgi davrda bunday ko`ngilsiz xolatlarning oldini olish imkoniyatlari mavjud. Buning uchun quyidagi pedagogik – psixologik va ijtimoiy xususiyatli umumiy tomonlarga alohida e’tibor berish maqsadga muvofiq.

1. Kasblarni o’rganish metodlarini ishlab chiqish, ularni tasniflash va lo`nda qilib ifodalash.
2. O`qituvchining kasb maorifi yuzasidan tashviqot ishlari olib borish o`qituvchilar bilan kasbga doir individual konsul’tatsiyalar – maslahatlar uyushtirish, o`sipin va uning ota-onasi bilan kasbga

yo`naltirish metodikasini birgalikda ko`zdan kechirish.

3. O`sipinlarni kasbning asosiy guruhlari, turlari bilan yaqindan tanishtirish ; muayyan kasb oldiga qo`yiladigan shaxsning fiziologik, psixologik fazilatlari hamda kasb o`rganishning yo`llari bilan tanishtirishni tashkil qilish.

4. Mehnat ta'limi darslarida o`quvchilarda dastlabki kasbiy tayyorgarlikni yuzaga keltirish va unga nisbatan mehr-muhabbat uyg'otish.

5. Psixodiagnostik va kasb tanlashga doir metodlarni amaliyatga tadbiq qilishga moslashtirilgan turlarini ishlab chiqish.

6. Tuman va shaharlarda zamon talabiga javob beradigan kasb tanlash markazlarini jihozlash.

7. Kasb tanlashni tashviqot qilish yuzasidan o`sipinlarni ommaviy axborot vositasiga jalb qilish va ularni psixologik jihatdan tayyorlash kabilar.

Hozirgi davrda tadqiqotchilar va amaliyotchilar tomonidan kasb tanlashning metodlari va metodikalari ishlab chiqilgan. Kasblarning xususiyatlariga qarab

tasniflash va ularni ma'lum tartibga solib, tizimli ravishda tavsiflashga erishilgan. Ayniqsa, E.A.Klimovning yaratgan sxemasi bu o'rinda alohida ahamiyat kasb etadi. U quyidagi kasb turlarini tavsiya qiladi.

1. Polizchi, chorvador, asalarichi, zootexnik, agronom, o'rmon barpo etuvchi - bionik mutaxassisligi "inson - tabiat".

2. Slesar, tokar, montyor, konstruktor, radiotexnik, injener - texnika mutaxassisligi «inson - texnika».

3. Ofitsiant, sotuvchi, hamshira, o`qituvchi, tarbiyachi, muhandis tashkilotchi – sotsionomik mutaxassisligi «inson - inson».

4. Bo`yoqchi, nusxa ko`chiruvchi, musiqachi, badiiy bezovchi yoki pardozlovchi, kompozitor, yozuvchi rassom - artonomik mutaxassisligi «inson - badiiy obraz».

E.A.Klimov insonning tabiat bilan munosabatga kirishishga moslashgan kasblarni bionik mutaxassisligi, insonning texnika bilan munosabatda bo`lishi natijasida yuzaga keluvchi kasblarni texnika mutaxassisligi, insonning inson bilan muomalasi orqali vujudga kelgan kasb - hunarlarni sotsionomik mutaxassisligi va nihoyat insonni badiiy obrazlar yaratishga undovchi kasblarni artonomik mutaxassisligi deb ataydi.

Oddiyroq tilda ifodalaganda: a) insonni tabiatga xizmat qildirishga mo`ljallangan kasblar; b) insonni texnikaga xizmat qildiruvchi kasblar; v) insonni inson xizmatiga moslashtirilgan kasblar; g) insonni badiiy obrazlar ustida ishlashga undovchi kasblar singari turlarga ajratish mumkin. Lekin mazkur kasblar tasnifi mavjud barcha kasblarni birma - bir sanab o`tishni o`z oldiga maqsad maqsad qilib qo`ymaganligi sababli, ularning ko`pchiligi o`z ifodasini topmagan.

Kasb tanlashga yo'llanma berishning va uni tashviqot qilishning usullaridan biri - ko`rgazmali vositalar, fotostendlar, kitoblar ko`rgazmasi, yosh rassom va tabiatshunoslar ijodiy faoliyatining mahsulotini namoyish

qilish, naqqoshlar ijodiy faoliyatining mahsulotini namoyish kilish, naqqoshlar va texnika to`garagi ishlarini ko`rgazmalarga qo`yishdir. Bundan tashqari, muzeylarga ekskursiyalar uyuştirish orqali u yoki bu kasbga nisbatan qiziqishni vujudga keltirish mumkin. O`siprinlarda hosil bo`ladigan praksik (lazzatlanish, rohatlanish) hislar kasbga mehrini oshiradi va unga nisbatan mustahkamlaydi.

Psixolog M.G.Davletshin kasb tanlashni uch boskichdan kelib chiqqan holda (kasb maorifi, kasbiy maslahat, kasbga yo`naltirish) shaxsning kasb - hunarga yaroqliligi (layoqati)ning ichki tomonlarini ochishga harakat qiladi: a) kadr tanlash davrida shaxsning umumi yaroqliligi (layoqati); b) kasb- hunar tanlashda uning qaysi kasb turiga loyiqligi; v) kasbga o`rgatishda shaxs sifatlarini shakllantirish imkoniyatining mavjudligi haqidagi savollarga javob olishga intiladi. Muallifning fikricha, o`siprinning kasbga yaroqliligini aniqlaganda uch muhim narsaga e'tibor qilish maqsadga muvofiqdir: kasbga munosabat, qobiliyat, qo`nikma va malakalar. Odamning kasbga yaroqliligini aniqlashda uning qiziqishi, irodasi, qobiliyati, maxsus bilimi, ko`nikmalarining jiips aloqasini ifodalagan holda olib qarash oqilona yo`ldir.

YUritilgan mulohazalardan ko`rinib turibdiki, kasb - hunar to`g'risida axborot, kasb haqida maslahat vositalari ongli kasb tanlash uchun etarli emas. SHuning uchun o`siprin o`quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularni mustaqil bilim olishga o`rgatish kasb tanlashda o`z kuchini muayyan faoliyatda sinab ko`rishga imkoniyat yaratadi. Lekin bu bilan kifoyalanish, qanoat hosil qilish shart emas, balki boshqa yo`l va vositalarni qidirish, izlash darkor.

Mehnat psixologiyasi namoyondalari kasb tanlashning o`zgacha usullarini tavsiya qilmoqdalar. Jumladan, barcha fanlarni o`qitishda politexnik xususiyati va xossasini chuqurlashtirish; tabiiy - matematik sohadagi fanlarda atrofdagi ishlab chiqarishdan ob`ekt sifatida foydalanish; ijtimoiy turkumdagagi fanlarni o`qitishda o`lkashunoslik materiallarini qo`llagan holda faoliyat uyuştirish o`quvchilarning kasbga nisbatan qiziqishini orttirish va mehnat qilishga ularni axloqan tayyorlash; fan asoslarini egallashda kasb haqida axborotlar berib borish; mehnat sohalari to`g'risida kasb tanlovchiga mustaqil tanishish sharoitini yaratishdir.

O`quvchilarni professiogramma bilan tanishtirishda bosh maqsad quyidagi tarkibiy qismlarni, jihatlarni o`z ichiga qamrab oladi: a) asosiy mehnat qurollari - kasb tanlovchining diqqati, shijoati, fikr - xayoli - xuddi shu qurollarga qaratilgan va yo`naltirilgan bo`lishi kerak; b) asosiy mehnat operatsiyalari: mehnat quroli bilan qanday faoliyatni amalga oshirish imkoniyati mavjudligini aniqlash va qaysi sohalarda ishlatish mumkin ekanligini bilish; ishlab chiqarish jarayonidagi operatsiyalarning rolini to`g'ri tasavvur qila olish; operatsiyalarning yangi variantlarini qidirish va kashf qilish uchun harakat qilish; v) asosiy qurollar va vositalar: qo`l aslahalaridan - slesar, xirurg, skripkachi, g'ijjakchi, kamon chaluvchi kabi kasb egalari foydalanadi; g) mehnat sharoitlari: kasb tanlovchini o`rab turgan tabiiy muhit va sharoitlar, kishilar va hokazo.

YUqoridagi mulohazalardan kelib chiqqan holda o`siprinlarning qiziqishi, mayli, ehtiyoji, iqtidori, malakasini hisobga olgan holda to`g'ri yo`naltirish mamlakat taraqqiyoti uchun puxta zamin hozirlaydi. Bu haqda "Kadrlar

tayyorlashning milliy dasturi»da ibratli fikrlar bildirilgan.

5.3. O`qituvchilik kasbining umumiyligi masalalari

Sobiq sovet psixologiyasida o`qituvchi kasbiga oid qator tadqiqot ishlari olib borilgan, ularni I.V.Straxov, N.V.Kuz’mina, A.I.SHcherbakov, F.N.Gonobolin, V.A.Krutetskiy, M.G.Davletshi; R.Z.Gaynutdinov kabilarning yondashuvlari muhim ahamiyatga ega. Pedagoglardan V.A.Slastenin, S.R.Rajabov, M.O.Ochilov singari olimlar bu sohaning rivojlanishiga o`ziga xos hissa qo`shganlar.

Bundan tashqari, sobiq sovet psixologiyasida kash — hunarga oid ma'lumotnomalar xaritasi ishlYA chiqilgan. Bu sohada G.F.Pavlyukning o`qituvchilya ixtisosligiga taalluqli munosiblik va nomunosiblya ma'lumotnomalar xaritasi alohida ahamiyat kasb etadG Pedagogik ixtisos - ixtisoslikka munosiblikyup^ modifikatsiyasi xaritasi quyidagilarni aks ettiradi:

- 1) jamiyat ehtiyojlariga mos tushuvchi yuksa darajadagi qarashlar, e'tiqodlar, ideallar shakllanganligi (jamoaviy) yo`nalganlikni ifodalov shaxsning ijtimoiy — siyosiy faolligi;
- 2) bolalarga nisbatan mehr — muhabbat, ularni ehtiyojlari va qiziqishlarini tushuni ko`nikmasining mavjudligi;
- 3) pedagogik kuzatuvchanlik (pertseptiv qobiliyat)
- 4) hayot va faoliyatning u yoki bu jabhalar odamlar xatti -harakatlarining xususiyatlari oqilona tushunish va izohlashga qobililik;
- 5) o`zgaruvchan shart - sharoitlarda omilkorlik bilan mo`ljal olish qobiliyat;
- 6) tashkilotchilik va boshqaruvchanlik qobiliyatlarga ega;
- 7) umumiyligi va bilishga oid qiziqishlarning ko`pqirraliligi;
- 8) maqsadga erishish yo`lida irodaviy zo`r berishga tayyorlik va sobitqadamlilik kabilari.

O`qituvchilik kasbiga nomunosiblik xaritasida quyidagi omillar o`z aksini topadi (modifikatsiya bizniki - E.G'):

- 1) qarashlar, e'tiqod (maslak), ideallar ko`rsatkichining pastligi;
- 2) o`zgalar hisobiga o`z shaxsiy ehtiyojlarini qondirishga tayyorlik, shaxsiyatparast, g'arazgo`y yo`nalishga egalik, o`z qiziqishlarini umumiyatdan ustun ko`rish;
- 3) bolalar (o`qituvchilar)ga loqayd, befarq munosabat;
- 4) aqliy taraqqiyot (intellektual) darajasining quyiligi (pastligi);
- 5) chidamlilik, topqirlik, tashabbuskorlik, tirishqoqlik, sobitqadamlilikning mavjud emasligi, irodasizlik;
- 6) ayrim ruhiy kasalliklar alomatlarining mavjudligi;
- 7) nutq faoliyatida sezilarli nuqsonlarga egalik, eshitish sezgisi va qabul qilish, payqash hissining etishmasligi va boshqalar.

Professiogrammaning psixologik jihatlari to`g'risida mulohazalar yuritilganda mana bu tomonlarga e'tibor berish maqsadga muvofiq deb o`ylaymiz:

I. O`qishga munosabat va intellektual sifatlar: bilimlarning chuqurligi, turli o`quv fanlarini o`zlashtirishning intellektual (aqliy) imkoniyatlari, salohiyatlilik va

qiziquvchanlik, ijodiy faoliyatga qobililik, ma'naviy qiziqishlarning ko'lami, fikrni bayon qila olish uquvi, o'qiganlilik, ma'lumotlilik.

II. Axloqiy - irodaviy fazilatlar: serharakatlilik, tirishqoqlik, mustaqillik, hissiy faollik, irodaviy qat'iyatlilik, odoblilik, ezungulik, mehr- muhabbat, dilkashlik, rostgo`ylik, haqgo`ylik, kamtarlik, xushmuomalalilik, vazminlik (bosiqlik).

III. Ishbilarmomonlik xislatlari: tashkilotchilik qobiliyati, mehnatsevarlik, so`ziga sodikdik, o`ziga tanqidiylik, printsipallik, qiyinchilikni engish uquvi, tashabbuskorlik, amaliyotchanlik, do`stlar orasida nufuzga egalik.

IV. Pedagogika institutiga kiruvchilar uchun tavsiya motivlari: mактабдаги fan to`garaklari mashg'ulotlariga turg'un (barqaror) qiziqish; maxsus sinflar - (mактаблар) mashg'uloti bilan ta'lim jarayonini muvofiqlashtirish; havas va ota – onaga munosabat: jismoniy mehnatga munosabat; o'qituvchilik kasbiga moyillik va barqaror qiziqish: institutga kirish uchun tavsiya qilingan ixtisos va fakulitet abiturientni o`ziga tortuvchi (jalb qiluvchi) sevimli o`qituvchi va uning shaxs fazilatlari; sevimli fan uni o`zlashtirishdagi yutuqlar; mактаб va mактабдан tashqari o`qituvchining ijtimoiy va kasbiy faoliyati: ijtimoiy faoliyatda tashabbuskorlik va faollik darajasi; qaysidir masala bo`yicha o`quvchilar davrasida ma'ruza va chiqishlar qilish; qo`shimcha adabiyotlardan foydalanish; kasb va ixtisoslik tanlashda mustaqillik va tashqi omillarning unga ta'siri; hukm va xulosa chiqarishda mustaqillik: o`qituvchi mehnatining hajmi bo`yicha tasavvur hosil qilish.